

Проф. д-р ик. н. Камен Миркович

ПРИНАДЕН ПРОДУКТ, ПРИНАДЕНА ПОЛЕЗНОСТ И ПРИНАДЕНА СТОЙНОСТ В РЕЛАТИВИСТИЧНАТА ТЕОРИЯ ЗА ПОЛЕЗНОСТТА И СТОЙНОСТТА¹

Направен е опит да се изведат понятията принадлеен продукт, принадлеена полезност (това понятие се въвежда за първи път тук) и принадлеена стойност в микроикономиката с помощта на релативистичната теория на полезността и стойността, изходните положения на която са разработени от автора в предишни негови статии. Основната цел е да се докаже, че тези понятия съществуват в икономическия живот и че те са напълно съвместими със съвременната икономическа теория (икономикса) и затова трябва да бъдат включени в нея. Марксовата теория за принадления продукт и принадлеената стойност е само частен случай на обосноваваната тук теза, с помощта на която по-нататък става възможно да се обосноват и такива понятия като пределен принадлеен продукт, пределна принадлеена полезност и пределна принадлеена стойност.

JEL: A10; D11; D20

Изходни положения в общоценностното икономическо поведение на индивида

В релативистичната теория на полезността и стойността беше показано, че може да бъде изградена обща схема на ценностното икономическо поведение на индивида при формирането на относителната обща стойност и на относителната обща полезност на продуктите, произведени и консумирани от него. То може да бъде наречено още *общоценностно икономическо поведение на индивида*, тъй като изразява неговата дейност по формирането на общата полезност и на общата стойност. Извън този контекст стои пределноценностното икономическо поведение, което изразява дейността на индивида по формирането на пределната полезност и на пределната стойност.

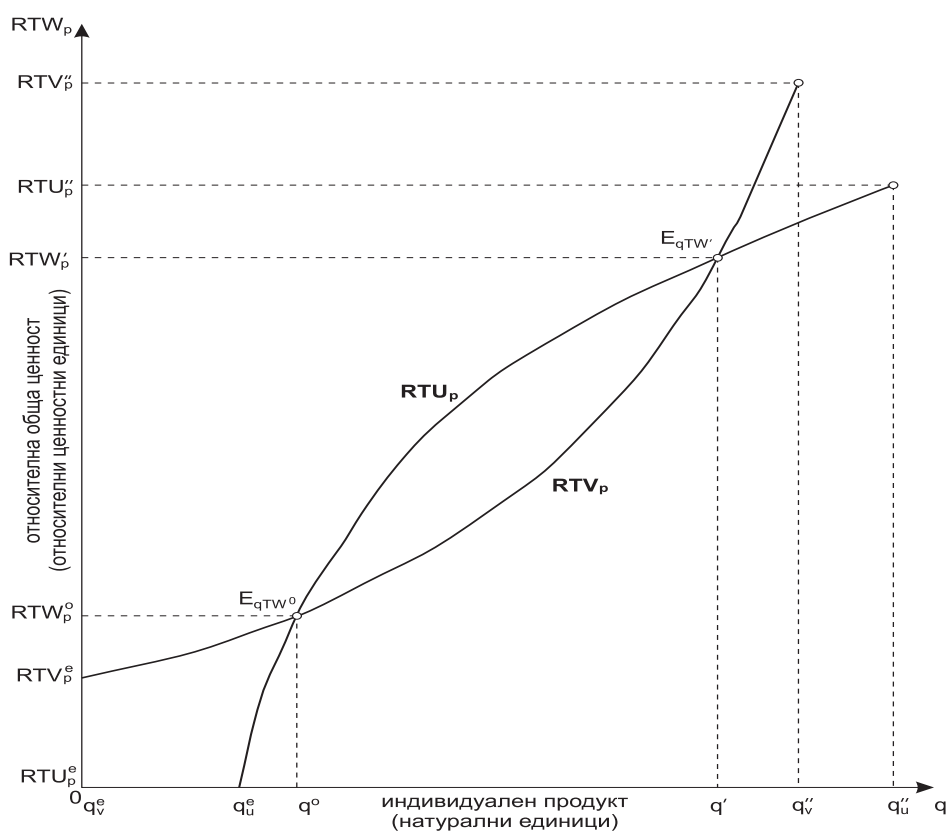
Именно анализът на общоценностното икономическо поведение на индивида (а по-късно и на неговото пределноценностно икономическо поведение) довеждат до фундаменталния извод, че в рамките на обосноваваните от нас релативистични теории на стойността и на полезността могат да бъдат изведени такива основни икономически категории и понятия като принадлеен продукт (в т.ч. общ и пределен принадлеен продукт), принадлеена стойност на продукта (в т.ч. обща и

---

¹ Тази статия е продължение на статиите на автора "Пределна полезност и пределна стойност" (Икономическа мисъл, 2004, N 6) и "Релативистична теория на полезността и стойността" (Икономическа мисъл, 2005, N 2). Необходимо е читателят да се запознае с тях, тъй като те изясняват редица понятия и зависимости, които са използвани тук.

пределна принадена стойност), принадена полезност на продукта (в т.ч. обща и пределна принадена полезност) и принадена ценност на продукта (в т.ч. обща и пределна принадена ценност).

На фиг. 1 са експонирани едновременно кривата на относителната обща полезност на продукта RTU_p и кривата на неговата относителна обща стойност RTV_p , т.е. представена е схемата на общоценностното икономическо поведение на индивида. Характерното за тях е, че те имат две точки на пресичане – точките E_{qTW}^0 и E_{qTW}^1 .

Фиг. 1. Схема на общоценностното икономическо поведение на индивида

Минимално общоценностно икономическо равновесие на индивида

Координати на първата точка E_{qTW}^0 на пресичане на кривите RTV_p и RTU_p са: първо, изравненият нормален индивидуален продукт q^0 (т.е. продуктът, който едновременно е равен на нормалните продуктови

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релятивистичната теория...

потребности q_u^0 и на нормалните продуктови способности на индивида q_v^0 , т.е. $q^0 = q_u^0 = q_v^0$) и, второ, изравнената относителна нормална обща ценност на продукта RTW_p^0 (която едновременно е равна на относителните нормални полезностни потребности RTU^0 и на относителните нормални стойностни способности на индивида RTV^0 , т.е. $RTW^0 = RTU_u^0 = RTV_v^0$).

Това означава, че при точката E_{qTW}^0 :

Първо, частта от стойностните способности (определена върху основата на нормалните стойностни производителски способности), които индивидът е изразходвал за производството на продукт в обем от q_v^0 натурални единици, става равна на частта от полезностните потребности (определена върху основата на нормалните полезностни потребителски потребности), които той е задоволил с притежаването и потреблението на същия обем продукт $q_u^0 = q_v^0$.

Второ, частта от продуктовете способности (определена върху основата на нормалните продуктови производителски способности), които индивидът е изразходвал при създаването на относителната обща стойност на продукта в обем от RTV_p^0 стойностни единици, става равна на частта от полезностните потребности (определена върху основата на нормалните продуктовете потребности), които той е задоволил с индуцирането на същата по размери относителна обща полезност на продукта $RTU^0 = RTV^0$.

Това показва, че при точката E_{qTW}^0 индивидът може икономически да се самовъзпроизвежда самостоятелно, при което:

Първо, получената относителна обща полезност на продукта е достатъчна да бъдат възпроизведени изразходваните относителни стойностни способности на индивида (значи и неговите абсолютни стойностни способности), при което обаче не остава излишък от относителна обща полезност на продукта (значи и от абсолютна обща полезност на продукта), който да послужи като източник за разширено възпроизвеждане на стойностните му способности, а оттам – и на неговите полезностни потребности.²

Второ, произведеният индивидуален продукт е достатъчен за потреблението на индивида, т.е. достатъчен е да бъдат възпроизведени изразходваните от него продуктови способности, при което обаче не остава излишък от произведения индивидуален продукт, който да послужи като източник за разширено възпроизвеждане на продуктовете му способности, а оттам – и на неговите продуктови потребности.

Такова състояние при точката E_{qTW}^0 може да се нарече *минимално общоценностно икономическо равновесие на индивида*, а точката E_{qTW}^0 , в която то се установява, – *точка на минималното общоценностно икономическо равновесие на индивида*.

---

² Изразите “обща полезност” и “обща стойност” акцентират върху положението, че наред с тях съществуват и други разновидности на полезността и стойността – пределната полезност и пределната стойност, от които те трябва да бъдат разграничавани.

Максимално общоценностно икономическо равновесие на индивида

Отново да съсредоточим вниманието си върху фиг. 1. Координати на втората точка E_{qTW}' на пресичане на кривите RTV_p и RTU_p са изравненият разумен индивидуален продукт q' (който едновременно е равен на разумните продуктови потребности q'_u и на разумните продуктови способности на индивида q'_v , т.е. $q' = q'_u = q'_v$) и изравнената относителна разумна обща ценност на продукта RTW'_p (която едновременно е равна на относителните разумни полезностни потребности RTU'_p и на относителните разумни стойностни способности на индивида RTV'_p , т.е. $RTW'_p = RTU'_{up} = RTV'_{vp}$).

Това означава, че при точката E_{qTW}' :

Първо, частта от стойностните способности (определена върху основата на разумните стойностни производителски способности), които индивидът е изразходвал за производството на продукт в обем от q'_v натурални единици, става равна на частта от полезностните потребности (определена върху основата на разумните полезностни потребителски потребности), които той е задоволил с притежаването и потреблението на същия обем продукт $q'_u = q'_v$.

Второ, частта от продуктовете способности (определена върху основата на разумните продуктови производителски способности), които индивидът е изразходвал при създаването на относителна обща стойност в обем от RTV'_p стойностни единици, става равна на частта от продуктовете потребности (определена върху основата на разумните продуктови потребителски потребности), които той е задоволил с индуцирането на същата по размери относителна обща полезност на продукта $RTU'_p = RTV'_p$.

Това показва, че при точката E_{qTW}' индивидът може отново икономически да се самовъзпроизвежда самостоятелно, при което:

Първо, получената относителна обща полезност на продукта е достатъчна да бъдат възпроизведени изразходваните относителни стойностни способности на индивида (значи и неговите абсолютни стойностни способности), при което обаче не остава излишък от относителна обща полезност на продукта (значи и от абсолютна обща полезност на продукта), който да послужи като източник за разширено възпроизвеждане на стойностните му способности, а оттам – и на неговите полезностни потребности, но при база, която е по-висока от тази при точката на минималното равновесие E_{qTW}° .

Второ, произведеният индивидуален продукт е достатъчен за потребление-то на индивида, т.е. достатъчен е да бъдат възпроизведени изразходваните от него продуктови способности, при което обаче не остава излишък от произведения продукт, който да послужи като източник за разширено възпроизвеждане на продуктовете му способности, а оттам – и на неговите продуктови потребности, но при база, която отново е по-висока от тази при точката на минималното равновесие E_{qTW}° .

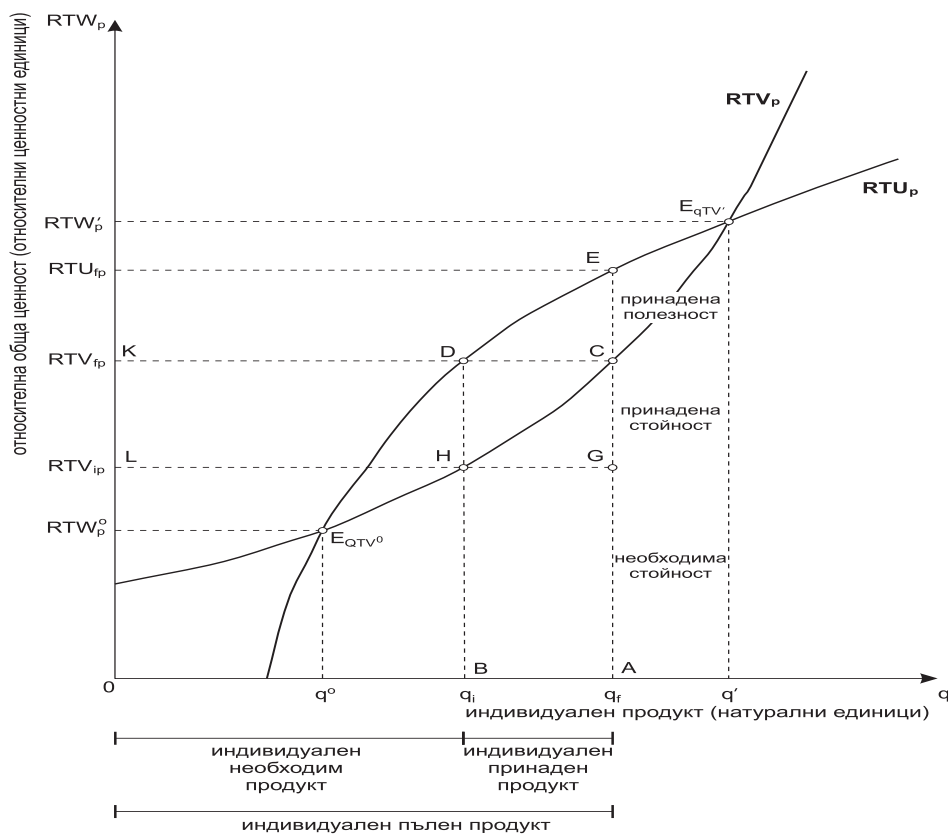
Такова състояние при точката E_{qTW}' може да се нарече *максимално общо-ценностно икономическо равновесие на индивида*, а точката E_{qTW}' , в

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релативистичната теория...

която то се установява, – точка на максималното общоценностно икономическо равновесие на индивида.

Принадена полезност и принадлежна стойност

По-нататък се насочваме предимно към изобразената на фиг. 2 централна област на необходимото ценностно икономическо поведение на индивида, ограничена от кривите на относителната обща стойност на продукта RTV_p и относителната обща полезност на продукта RTU_p , от една страна, и точките на неговото минимално и максимално общоценностно икономическо равновесие E_{qTW}^0 и E_{qTW}' , от друга. Това обхваща точките от схемата на ценностното (стойностното и полезностното) икономическо поведение на индивида, чиито абсциси са равни или по-големи от q^0 , но са по-малки или равни на q' , и чиито ординати са равни или по-големи от RTW^0 , но са по-малки или равни на RTW' .

Фиг. 2. Индивидуален принадлежен продукт, относителна обща принадлежна полезност и относителна обща принадлежна стойност на продукта

Обща принадлежна полезност на продукта

Нека да приемем, че през определената единица от време (т.е. през периода на един цикъл на ценностното икономическо поведение) индивидът е произвел продукт в размер на q_f натурални единици ($q^0 < q_f < q^1$). Неговият обем е равен на дължината на отсечката OA. Този обем на индивидуалния продукт има относителна обща полезност в размер на RTU_{fp} относителни полезностни единици [където $RTU_{fp} = RTU_p(q_f)$], равна на дължината на отсечката AE (където съответстващата на q_f точка E лежи върху кривата RTU_p), и относителна обща стойност в размер на RTV_{fp} относителни стойностни единици [където $RTV_{fp} = RTV_p(q_f)$], равна на дължината на отсечката AC (където съответстващата на q_f точка C лежи върху кривата RTV_p).

Може да се забележи, че когато $q^0 < q_f < q^1$, *относителната обща полезност е по-голяма от относителната обща стойност на продукта*. Това твърдение е елементарно, но има фундаментално значение за икономиката. То означава, че частта от относителните стойностни необходими способности, които индивидът е изразходвал, за да произведе дадено количество продукт, е по-малка от частта от относителните полезностни необходими потребности, които той може да удовлетвори със същото количество на този продукт. Остава излишък от полезност, който може да се използва за възстановяването (и възпроизводството) на по-големи по размер стойностни способности, които впоследствие да бъдат приложени за производството на по-голямо количество продукт в сравнение с първоначалното.

Посоченият излишък от полезност наричаме *относителна обща принадлежна полезност на продукта* $RTSU_p(q_f)$ (на продукта q_f). *Принадената полезност е полезност вповече, т.е. над онова количество, което е достатъчно, за да се възпроизведат способностите, необходими за производството на първоначалното количество на продукта (на продукта q_f)*. Относителната обща принадлежна полезност $RTSU_p(q_f)$ е равна на дължината на отсечката CE, т.е. на разликата между относителната обща полезност $RTU_p(q_f)$ и относителната обща стойност $RTV_p(q_f)$ на едно и също изравнено количество продукт:

$$(1) \quad RTSU_p(q_f) = RTU_p(q_f) - RTV_p(q_f).$$

Изобщо:

$$(2) \quad RTSU_p(q) = RTU_p(q) - RTV_p(q).$$

Произведението на относителната обща принадлежна полезност $RTSU_{fp}$ с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява (е равно на) *абсолютната обща принадлежна полезност на продукта* $ATSU_p(q_f)$ (на продукта q_f). Последната е изразена в абсолютни полезностни единици и затова може да бъде сравнявана с абсолютната обща и пределна полезност на този продукт, но не може да бъде сравнявана с неговата абсолютна и пределна обща стойност (за

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релятивистичната теория...

разлика от относителната обща принадлежна полезност, която може да бъде сравнявана не само с неговата относителна обща и пределна полезност, но и с неговата относителна обща и пределна стойност).

От това следва, че абсолютната обща принадлежна полезност $ATSU_p(q_f)$ е разликата между абсолютната обща полезност $ATU_p(q_f)$ и абсолютната обща стойност $ATV_p(q_f)$ на едно и също изравнено количество продукт:

$$(3) \quad ATSU_p(q_f) = ATU_p(q_f) - ATV_p(q_f).$$

Изобщо:

$$(4) \quad ATSU_p(q) = ATU_p(q) - ATV_p(q).$$

Обща необходима полезност на продукта

Ако от относителната обща полезност $RTU_p(q_f)$ на продукта q_f бъде извадена неговата относителна обща принадлежна полезност $RTSU_p(q_f)$, се получава разлика, която може да се нарече *относителна обща необходима полезност на продукта*³ $RTIU_p(q_f)$ (на продукта q_f). Това е дължината на отсечката AC. Следователно:

$$(5) \quad RTIU_p(q_f) = RTU_p(q_f) - RTSU_p(q_f).$$

Изобщо:

$$(6) \quad RTIU_p(q) = RTU_p(q) - RTSU_p(q).$$

Относителна обща необходима полезност на дадено количество продукт е онази част от неговата обща полезност, която е нужна за възстановяването и възпроизводството на такива стойностни способности на индивида, при чието прилагане може да се произведе отново същото количество продукт (продукта q_f).

Произведението на относителната обща необходима полезност $RTIU_p$ с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява (е равно на) *абсолютната обща необходима полезност на продукта* $ATIU_p(q_f)$ (на продукта q_f). Последната е изразена в абсолютни полезностни единици и затова също може да бъде сравнявана с абсолютната обща и пределна полезност, но не може да бъде сравнявана с абсолютната и пределната обща стойност (за разлика от относителната обща необходима полезност, която може да бъде сравнявана не само с относителната обща и пределна полезност, но и с относителната обща и пределна стойност на продукта).

От това следва, че абсолютната обща необходима полезност $ATIU_p(q_f)$ е разликата между абсолютната обща полезност $ATU_p(q_f)$ и абсолютната обща принадлежна полезност $ATSU_p(q_f)$ на продукта:

---

³ Определението необходим, което тук се използва при формулирането на понятията за необходима полезност (по-нататък – и на понятието необходима стойност), не трябва да се смесва с аналогичното определение, което се използва при формулирането на понятията за необходими полезностни и продуктови потребности и за необходими стойностни и продуктови способности (защото съвпадението помежду им е случайно).

$$(7) \quad \text{ATI}U_p(q_f) = \text{AT}U_p(q_f) - \text{AT}S\text{U}_p(q_f).$$

Изобщо:

$$(8) \quad \text{ATI}U_p(q) = \text{AT}U_p(q) - \text{AT}S\text{U}_p(q).$$

Обща пълна полезност на продукта

Горните твърдения показват, че относителната обща полезност $\text{RT}U_p$ на даден продукт е равна на сумата от относителната обща необходима полезност $\text{RTI}U_p$ и относителната обща принадлежна полезност $\text{RTS}U_p$ на този продукт. В това й качество относителната обща полезност $\text{RT}U_p$ се представя (изглежда) като *относителна обща пълна полезност на продукта* (relative total full product utility) $\text{RTFU}_p(q_f) = \text{RT}U_p(q_f)$ (на продукта q_f). Изобщо, $\text{RTFU}_p = \text{RTI}U_p + \text{RTS}U_p$. Аналогично на това, абсолютната обща полезност $\text{AT}U_p$ на даден продукт е равна на сумата от абсолютната обща необходима полезност $\text{ATI}U_p$ и абсолютната обща принадлежна полезност $\text{ATS}U_p$ на този продукт. В това й качество абсолютната обща полезност се представя (изглежда) като *абсолютна обща пълна полезност на продукта* $\text{ATFU}_p(q_f) = \text{AT}U_p(q_f)$ на продукта q_f . Изобщо, $\text{ATFU}_p = \text{ATI}U_p + \text{ATS}U_p$.

Ясно е, че относителната обща необходима полезност $\text{RTI}U_p$ на продукта (дължината на отсечката AC), която е само част от неговата относителна обща пълна полезност RTFU_p (дължината на отсечката AE), е равна на целия размер на относителната обща стойност RTV_p на този продукт (отново дължината на отсечката AC).

Индивидуален пълен продукт и индивидуален необходим продукт

Следващата стъпка в този анализ е да се обърне внимание на точките C, D и K, които лежат на една и съща водоравна линия (вж. фиг. 2). Тази линия отбелязва ординатата RTV_{fp} (дължината на отсечката AC, равна на отсечката OK), която е относителната обща стойност RTV_{fp} на продукта q_f (според точка C, лежаща на кривата RTV_p). Същата права обаче пресича и кривата $\text{RT}U_p$ в точката D. Това означава, че ординатата RTV_{fp} е равна на ординатата $\text{RT}U_{ip}$ (дължината на отсечката BD, равна на отсечката OK), която е относителната обща полезност $\text{RT}U_{ip}$ на един друг по размер продукт, означен с q_i в точка B. Величината $\text{RTV}_{fp} = \text{RT}U_{ip}$ представлява изравнена относителна обща ценност, но *отнасяща се до различни по обем продукти* - относителната обща стойност на продукта q_f и относителната обща полезност на продукта q_i .

Смисълът на равенството $\text{RTV}_{fp} = \text{RT}U_{ip}$ е, че частта от приложенияте (изразходваните) относителни стойностни способности е равна на частта от задоволените полезностни потребности. Това от своя страна означава, че индивидът икономически се възпроизвежда - задоволените полезностни потребности $\text{RT}U_{ip}$ са достатъчни той да възстанови изразходваните стойностни способности $\text{RT}U_{ip}$, както и обратно, изразходваните

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релативистичната теория...

стойностни способности RTU_{ip} са достатъчни за производството на продукт, чието потребление задоволява полезностните потребности RTU_{ip} .

Важно е обстоятелството, че продуктът q_f е по-голям от продукта q_i . По-точно, първият, който е носител на относителната обща стойност RTV_{fp} , е по-голям по обем от втория, който е носител на относителната обща полезност RTV_{ip} , равна на RTV_{fp} . От тази гледна точка продуктът q_f е *индивидуален пълен продукт*.

И така относителната индивидуална обща полезност RTU_{ip} на продукта в размер на q_i натурални единици е достатъчна (чрез потреблението на q_i) за възстановяването на стойностните способности $RTFV$, които са необходими за производството на по-големия по размер пълен продукт от q_i натурални единици. Затова продуктът q_i може да бъде наречен *индивидуален необходим продукт* (необходим за производството на пълния продукт q_f).

Обща стойност на пълния продукт

От горното следва, че посочената преди относителна обща стойност на продукта RTV_{fp} (дължината на отсечката AC) сега изглежда като *относителна обща стойност на пълния продукт RTV_{fp}* . От своя страна производението на относителната обща стойност RTV_{fp} на пълния продукт q_f с абсолютните разумни стойностни способности ATV' представлява *абсолютната обща стойност на пълния продукт ATV_{fp}* .

Общи полезности на пълния продукт

Посочената преди относителна обща пълна полезност на продукта $RTFU_{fp}$ (дължината на отсечката AE) сега изглежда като *относителна обща пълна полезност на пълния продукт $RTFU_{fp}$* . От своя страна производението на относителната обща пълна полезност $RTFU_{fp}$ на пълния продукт q_f с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща пълна полезност на пълния продукт $ATFU_{fp}$* .

Освен това в светлината на казаното разгледаната преди относителна обща принадлежна полезност на продукта $RTSU_{fp}$ (дължината на отсечката CE) сега изглежда като *относителна обща принадлежна полезност на пълния продукт $RTSU_{fp}$* . Производението на относителната обща принадлежна полезност $RTSU_{fp}$ на пълния продукт q_f с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща принадлежна полезност на пълния продукт $ATSU_{fp}$* .

По същия начин разгледаната по-горе относителна обща необходима полезност $RTIU_{fp}$ (дължината на отсечката AC) сега изглежда като *относителна обща необходима полезност на пълния продукт $RTIU_{fp}$* . Производението на последната с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща необходима полезност на пълния продукт $ATIU_{fp}$* .

Направеният извод, че относителната обща необходима полезност на продукта е равна на неговата относителна обща стойност сега изглежда така: *относителната обща необходима полезност на пълния продукт $RTIU_{fp}$*

(дължината на отсечката AC) е равна на неговата относителна обща стойност $RTIV_{fp}$ (дължината на отсечката AC).

Този извод е свързан и със следните положения:

Първо, относителната обща пълна полезност $RTFU_{fp}$ на пълния продукт q_f (дължината на отсечката AE) е равна на сумата на относителната обща стойност на пълния продукт RTV_{fp} (дължината на отсечката AC) и относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт $RTSU_{fp}$ (дължината на отсечката CE), респ. е равна на сумата на относителната обща необходима полезност на $RTIU_{fp}$ (дължината на отсечката AC) и относителната обща принадлежна полезност на $RTSU_{fp}$ (дължината на отсечката CE).

Второ, което е само друг начин на изразяване на първото положение, относителната обща принадлежна полезност $RTSU_{fp}$ на пълния продукт q_f (дължината на отсечката CE) е равна на разликата между относителната обща пълна полезност на $RTFU_{fp}$ (дължината на отсечката AE) и относителната обща стойност на RTV_{fp} (дължината на отсечката AC), респ. е равна на разликата между относителната обща пълна полезност на $RTFU_{fp}$ (дължината на отсечката AE) и относителната обща необходима полезност на пълния продукт $RTIU_{fp}$ (дължината на отсечката AC).

Общи полезности на необходимия продукт

По-нататък анализът продължава с разглеждането на видовете общи полезности на необходимия продукт и на неговата обща стойност, като най-напред ще се спрем на изходното понятие за обща полезност на необходимия продукт.

а) Обща полезност на необходимия продукт

Относителната индивидуална обща полезност RTU_{ip} (дължината на отсечката BD) е *относителната обща полезност на необходимия продукт* RTU_{ip} . От своя страна производението на относителната обща полезност RTU_{ip} на необходимия продукт q_i с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща полезност на необходимия продукт* ATU_{ip} . Затова сравнението на горните зависимости води до следния важен за икономическата теория извод: *относителната обща стойност на пълния продукт* RTV_{fp} (дължината на отсечката AC) е равна на *относителната обща полезност на необходимия продукт* RTU_{ip} (дължината на отсечката BD). По същия начин може да се направи и следният извод: *относителната обща необходима полезност на пълния продукт* $RTIU_{fp}$ (дължината на отсечката AC) е равна на *относителната обща полезност на необходимия продукт* RTU_{ip} (дължината на отсечката BD). Валидно е и положението, че *абсолютната обща необходима полезност на пълния продукт* $ATIU_{fp}$ е равна на *абсолютната обща полезност на необходимия продукт* ATU_{ip} (дължината на отсечката BD).

б) Обща принадлежна полезност на необходимия продукт

Относителната обща полезност RTU_{ip} на необходимия продукт q_i е по-голяма от относителната му обща стойност RTV_{ip} , т.е. от неговата относителна

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релативистичната теория...

обща пълна стойност $RTFV_{ip}$. Разликата помежду им, т.е. $RTU_{ip} - RTV_{ip} = RTU_{ip} - RTFV_{ip}$, определена от дължината на отсечката HD, ще наречем *относителна обща принадлежна полезност на необходимия продукт* $RTSU_{ip}$. От своя страна производението на относителната обща принадлежна полезност $RTSU_{ip}$ на необходимия продукт q_i с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща принадлежна полезност на необходимия продукт* $ATSU_{ip}$.

в) *Обща необходима полезност на необходимия продукт*

Разликата между относителната обща полезност RTU_{ip} и относителната обща принадлежна полезност $RTSU_{ip}$ на необходимия продукт q_i , определена от дължината на отсечката BH, може да бъде наречена *относителна обща необходима полезност на необходимия продукт* $RTIU_{ip}$. От своя страна производението на относителната обща необходима полезност $RTIU_{ip}$ на необходимия продукт q_i с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща необходима полезност на необходимия продукт* $ATIU_{ip}$.

От това изложение следва, че има равенство между относителната обща необходима полезност $RTIU_{ip}$ на необходимия продукт q_i и неговата относителна обща стойност RTV_{ip} (дължината на отсечката BH) или, което е същото, има равенство между относителната обща необходима полезност $RTIU_{ip}$ на необходимия продукт q_i и относителната му обща пълна стойност $RTFV_{ip}$.

г) *Обща пълна полезност на необходимия продукт*

Има място и твърдението, че в светлината на казаното досега относителната обща полезност RTU_{ip} на необходимия продукт q_i изглежда като *относителна обща пълна полезност на необходимия продукт* $RTFU_{ip}$. Очевидно е, че относителната обща пълна полезност $RTFU_{ip}$ на необходимия продукт q_i (дължината на отсечката BD) е равна на сумата от относителната обща необходима полезност $RTIU_{ip}$ (дължината на отсечката BH) и относителната обща принадлежна полезност на необходимия продукт $RTSU_{ip}$ (дължината на отсечката HD).

От своя страна производението на относителната обща пълна полезност $RTFU_{ip}$ на необходимия продукт q_i с абсолютните разумни полезностни потребности ATU' представлява *абсолютната обща пълна полезност на необходимия продукт* $ATFU_{ip}$. Очевидно е също, че абсолютната обща пълна полезност $ATFU_{ip}$ на необходимия продукт q_i е равна на сумата от неговата абсолютна обща необходима полезност $ATIU_{ip}$ и абсолютната му обща принадлежна полезност $ATSU_{ip}$.

Тези твърдения правят възможно да се преформулират някои от направените преди това изводи:

Първо, относителната обща стойност RTV_{ip} на пълния продукт q_i (дължината на отсечката AC) е равна на относителната обща пълна полезност $RTFU_{ip}$ на необходимия продукт q_i (дължината на отсечката BD) или, което е същото - на сумата от относителната обща необходима

полезност $RTIU_{ip}$ на необходимия продукт (дължината на отсечката BH) и неговата обща принадлежна полезност $RTSU_{ip}$ (дължината на отсечката HD), или още - на сумата от относителната обща пълна стойност $RTFV_{ip}$ на необходимия продукт (дължината на отсечката BH) и неговата относителна обща принадлежна полезност $RTSU_{ip}$ (дължината на отсечката HD).

Второ, относителната обща необходима полезност $RTIU_{fp}$ на пълния продукт q_f (дължината на отсечката AC) е равна на относителната обща пълна полезност $RTFU_{ip}$ на необходимия продукт q_i (дължината на отсечката BD) или, което е същото - на сумата от относителната обща необходима полезност $RTIU_{ip}$ на необходимия продукт (дължината на отсечката BH) и неговата относителна обща принадлежна полезност $RTSU_{ip}$ (дължината на отсечката HD), или още - на сумата от относителната обща пълна стойност $RTFV_{ip}$ на необходимия продукт (дължината на отсечката BH) и неговата относителната обща принадлежна полезност $RTSU_{ip}$ (дължината на отсечката HD).

Сравнението между разглежданите зависимости показва също, че *относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт $RTSU_{fp}$ (дължината на отсечката CE) е равна на разликата между относителната обща пълна полезност на този продукт (дължината на отсечката AE) и относителната обща пълна полезност на необходимия продукт $RTFU_{ip}$ (дължината на отсечката BD)*. Освен това абсолютната обща принадлежна полезност на пълния продукт $ATSU_{fp}$ е равна на разликата между абсолютната обща пълна полезност на този продукт и абсолютната обща пълна полезност на необходимия продукт $ATFU_{ip}$. Изобщо, общата принадлежна полезност на пълния продукт TSU_{fp} е равна на разликата между общата пълна полезност на пълния продукт TFU_{fp} и общата пълна полезност на необходимия продукт TFU_{ip} .

Обща необходима стойност на пълния продукт

В състава на относителната обща стойност на пълния продукт RTV_{fp} се съдържа една определена част, която е необходима за самоподдържането способностите на индивида и за самовъзпроизводството на пълния продукт. Тази част от RTV_{fp} стойностни единици ще наречем *относителна обща необходима стойност на пълния продукт $RTIV_{fp}$* (дължината на отсечката AG). Величината $RTIV_{fp}$ показва частта от относителната обща стойност на пълния продукт, която е необходима за възпроизводството на индивидуалните способности, чието прилагане е достатъчно да се възпроизведе необходимият продукт, потреблението на който пък от своя страна възстановява индивидуалните способности, достатъчни за производството на пълния продукт.

Произведението на относителната обща необходима стойност $RTIV_{fp}$ с абсолютните разумни стойностни способности ATV' представлява *абсолютната обща необходима стойност на пълния продукт $ATIV_{fp}$* .

Този анализ води до важния за икономиката извод, че относителната обща необходима стойност на пълния продукт $RTIV_{fp}$ (дължината на

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релативистичната теория...

отсечката AG) е равна на относителната обща пълна стойност на необходимия продукт $RTFV_{ip}$ (дължината на отсечката BH). По същия начин абсолютната обща необходима стойност на пълния продукт ATV_{fp} е равна на абсолютната обща пълна стойност на необходимия продукт $ATFV_{ip}$. Изобщо, общата необходима стойност на пълния продукт TIV_{fp} е равна на общата пълна стойност на необходимия продукт TFV_{ip} .

Оттук следват и още някои релации - относителната обща необходима стойност на пълния продукт $RTIV_{fp}$ (дължината на отсечката AG) е равна на:

първо, относителната обща необходима полезност на необходимия продукт $RTIU_{ip}$ (дължината на отсечката BH);

второ, разликата между относителната обща пълна полезност на необходимия продукт $RTFU_{ip}$ (дължината на отсечката BD) и относителната обща принадлежна полезност на необходимия продукт $RTIU_{ip}$ (дължината на отсечката HD);

трето, разликата между относителната обща пълна полезност на необходимия продукт $RTFU_{ip}$ (дължината на отсечката BD) и относителната обща пълна стойност на необходимия продукт $RTFV_{ip}$ (дължината на отсечката HD).

Обща принадлежна стойност на пълния продукт

Разликата между относителната обща стойност на пълния продукт RTV_{fp} (дължината на отсечката AC) и неговата относителната обща необходима стойност $RTIV_{fp}$ (дължината на отсечката AG) наричаме *относителна обща принадлежна стойност на пълния продукт $RTSV_{fp}$ (дължината на отсечката GC)*. Величината $RTSV_{fp}$ показва частта от относителната обща стойност на пълния продукт, която е над необходимата за възпроизводството на индивидуалните способности, чието прилагане е достатъчно да се възпроизведе необходимия продукт, потреблението на който пък от своя страна възстановява индивидуалните способности, достатъчни за производството на пълния продукт. *С други думи, принадлежната стойност е стойност вповече, която нейният притежател може да изразходва за производството на продукт, чието потребление да надвишава необходимото за производството потребление или за разширяване на това производство.*

Произведението на относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт $RTSV_{fp}$ с абсолютните разумни стойностни способности ATV' представлява *абсолютната обща принадлежна стойност на пълния продукт $ATSV_{fp}$.*⁴

---

⁴ Критерият, по който индивидуалната обща принадлежна стойност на пълния продукт тук се класифицира на абсолютна и относителна, се отнася до начина, по който въобще се измерва и представя принадлежната стойност (както и останалите разглеждани от автора ценностни икономически величини) - в абсолютни или в относителни индивидуални стойностни единици. Тази класификация не трябва да се смесва с разделянето на принадлежната стойност на

Обща пълна стойност на пълния продукт

Посочените твърдения показват, че относителната обща стойност RTV_{fp} на пълния продукт q_f е равна на сумата от относителната обща необходима стойност $RTIV_f$ и относителната обща принадлежна стойност $RTSV_f$ на този продукт. В това й качество относителната обща стойност се представя (изглежда) като *относителна обща пълна стойност на пълния продукт* $RTFV_{fp}$. Изобщо, $RTFV_{fp} = RTIV_{fp} + RTSV_{fp}$. Аналогично на това абсолютната обща стойност на пълния продукт ATV_{fp} е равна на сумата от абсолютната обща необходима стойност $ATIV_{fp}$ и абсолютната обща принадлежна стойност $ATSV_{fp}$ на пълния продукт. В това й качество абсолютната обща стойност на пълния продукт се представя (изглежда) като *абсолютна обща пълна стойност на пълния продукт* $ATFU_{fp}$. Изобщо, $ATFU_{fp} = ATIV_{fp} + ATSV_{fp}$.

Става ясно също, че относителната обща необходима полезност $RTIU_{fp}$ на пълния продукт (дължината на отсечката AC), която е само част от неговата относителна обща пълна полезност $RTFU_{fp}$ (дължината на отсечката AE), е равна на целия размер на относителната обща пълна стойност $RTFV_{fp}$ на този продукт (отново дължината на отсечката AC).

Върху тази основа може да бъде направено и следното твърдение: относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт $RTSV_{fp}$ (дължината на отсечката GC) е равна на разликата между:

- относителната обща пълна стойност на пълния продукт $RTFV_{fp}$ (дължината на отсечката AC) и относителната обща необходима стойност $RTIV_{fp}$ на този продукт (дължината на отсечката AG);
- относителната обща необходима полезност на пълния продукт $RTIV_{fp}$ (дължината на отсечката AC) и относителната обща необходима стойност $RTIV_{fp}$ на този продукт (дължината на отсечката AG);
- относителната обща пълна полезност на необходимия продукт $RTFU_{fp}$ (дължината на отсечката BD) и относителната обща необходима полезност на необходимия продукт $RTIU_{fp}$ (дължината на отсечката BH);
- относителната обща пълна полезност на необходимия продукт $RTFU_{fp}$ (дължината на отсечката BD) и относителната обща пълна стойност на необходимия продукт $RTFV_{fp}$ (дължината на отсечката BH).

Сравнението между разглежданите зависимости показва също, че относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт $RTSV_{fp}$ (дължината на отсечката GC) е равна на разликата между относителната обща пълна стойност на пълния продукт $RTFV_{fp}$

абсолютна и относителна, което К. Маркс прави в том I на "Капиталът". Там то има съвсем друг смисъл. Според Маркс абсолютната и относителната принадлежна стойност са два начина на повишаване на степеня на експлоатацията на работниците от страна на собственика на средствата за производство (капиталиста).

Принаден продукт, принадена полезност и принадена стойност в релативистичната теория...

(дължината на отсечката AC) и относителната обща пълна стойност на необходимия продукт $RTFV_{ip}$ (дължината на отсечката BH). От направения досега анализ следва и важният за икономическата наука извод, че относителната обща принадена стойност на пълния продукт $RTSV_{ip}$ (дължината на отсечката GC) е равна на относителната обща принадена полезност на необходимия продукт $RTSU_{ip}$ (дължината на отсечката HD).

Принаден продукт

Същност на индивидуалния принаден продукт

Разликата $q_f - q_i$ между индивидуалния пълен и индивидуалния необходим продукт представлява *индивидуалният принаден продукт* q_s . Последният е продукт вповече, продукт над индивидуалния необходим продукт. Той е тази произведена от индивида част от пълния продукт, която надхвърля продукта, чието потребление е необходимо за възстановяването на стойностните способности, достатъчни за производството на пълния продукт. В този смисъл индивидуалният принаден продукт не е необходим за възпроизводството на пълния. Той може да бъде използван за потребление, превишаващо необходимото, като нарасналите с това стойностни способности могат да бъдат използвани за натрупване или да не бъдат използвани за разширяващо се производство. Принаденият продукт може и да бъде присвоен частично или изцяло от купувача на труд (като производствен фактор), когато индивидът продава своя труд.

Обща стойност на принадлежния продукт

Правилен отговор на въпроса на какво е равна *относителната обща стойност на принадлежния продукт* RTV_{sp} може да се даде само ако обемот на индивидуалния принаден продукт започне да се отчита над обема на индивидуалния необходим продукт и ако равнището на относителната обща стойност на принадлежния продукт започне да се отчита над равнището на относителната обща стойност на необходимия продукт. Това означава да се използва като своеобразно координатно начало точката H (вж. фиг. 2). Тогава става ясно, че относителната обща стойност на принадлежния продукт RTV_{sp} е равна на дължината на отсечката GC. Изводът е, че *относителната обща стойност на принадлежния продукт* RTV_{sp} е равна на *относителната обща принадена стойност на пълния продукт* $RTSV_{ip}$ и следователно е равна и на *относителната обща принадена полезност на необходимия продукт* $RTSU_{ip}$.

Произведението на относителната обща стойност на принадлежния продукт RTV_{sp} с относителните разумни индивидуални стойностни способности RTV' представлява *абсолютната обща стойност на*

принадения продукт ATV_{sp} . Върху тази основа може да се направи и изводът, че абсолютната обща стойност на принадлежния продукт ATV_{sp} е равна на абсолютната обща принадлежна стойност на пълния продукт $ATSV_{fp}$. Изобщо, общата стойност на принадлежния продукт TV_{sp} е равна на общата принадлежна стойност на пълния продукт TSV_{fp} .⁵

Обща полезност на принадлежния продукт

По начин, аналогичен на използвания, правилен отговор на въпроса на какво е равна *относителната обща полезност на принадлежния продукт* RTU_{sp} може да се даде само ако обемът на индивидуалния принадлежен продукт започне да се отчита над обема на индивидуалния необходим продукт и ако равнището на относителната обща полезност на принадлежния продукт започне да се отчита над равнището на относителната обща полезност на необходимия продукт. Това означава да се използва като своеобразно координатно начало точката D (вж. фиг. 2). Тогава става ясно, че относителната обща полезност на принадлежния продукт RTU_{sp} е равна на дължината на отсечката CE.

Изводът е, че *относителната обща полезност на принадлежния продукт* RTU_{sp} е равна на *относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт* $RTSU_{fp}$.

Произведението на относителната обща полезност на принадлежния продукт RTU_{sp} с относителните разумни полезностни потребности RTU' представлява *абсолютната обща полезност на принадлежния продукт* ATU_{sp} . Върху тази основа може да се направи и изводът, че последната е равна на абсолютната обща принадлежна полезност на пълния продукт $ATSU_{fp}$. Изобщо, обща полезност на принадлежния продукт TU_{sp} е равна на обща принадлежна полезност на пълния продукт TSU_{fp} .

⁵ К. Маркс прави разграничение между принадлежна стойност (на продукта) и стойност на принадлежния продукт в друг смисъл. Според неговото икономическо учение принадлежният продукт присъства във всички общества (след първобитнообщинния строй) и доколкото участва в стоквата размяна (очевидно като част от пълния продукт), той има стойност и това е стойността на принадлежния продукт. В марксистката политическа икономия стойността (както и всяка друга икономическа категория) основателно се интерпретира като производствено отношение (в съответната област). По-специално тя е отношение между хората на признаване (чрез пазара) на индивидуалния труд като обществено необходимо. В експлоататорските общества (робовладелското, феодализма и капитализма) принадлежният продукт се създава от работещите (робите, крепостните селяни или работниците), но се присвоява от собствениците на средствата за производство (робовладелците, земевладелците и капиталистите). Но само при капитализма това присвояване се реализира чрез покупко-продажба на стоката работна сила, където стойността на необходимия продукт е равна на стойността на работната сила. Остатъкът от пълната стойност – стойността на принадлежния продукт, остава на разположение на капиталистите. Само в този случай стойността на принадлежния продукт приема формата на принадлежна стойност (на пълния продукт). Изобщо, според Маркс принадлежната стойност (на пълния продукт – б. а.) е частен случай (само при капитализма) на по-общото понятие стойност на принадлежния продукт.

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релативистичната теория...

Как изглеждат зависимостите в рамките на релативистичната теория на полезността и стойността, построени по К. Маркс?

Ако се вгледаме по-внимателно в разгледаните досега зависимости в рамките на релативистичната теория на полезността и стойността, ще видим, че в общия случай:

- съотношението между относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт (дължината на отсечката CE) и относителната обща полезност на този продукт (дължината на отсечката AE) не е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA);

- съотношението между относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт (дължината на отсечката GC) и относителната обща стойност на този продукт (дължината на отсечката AC) не е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA);

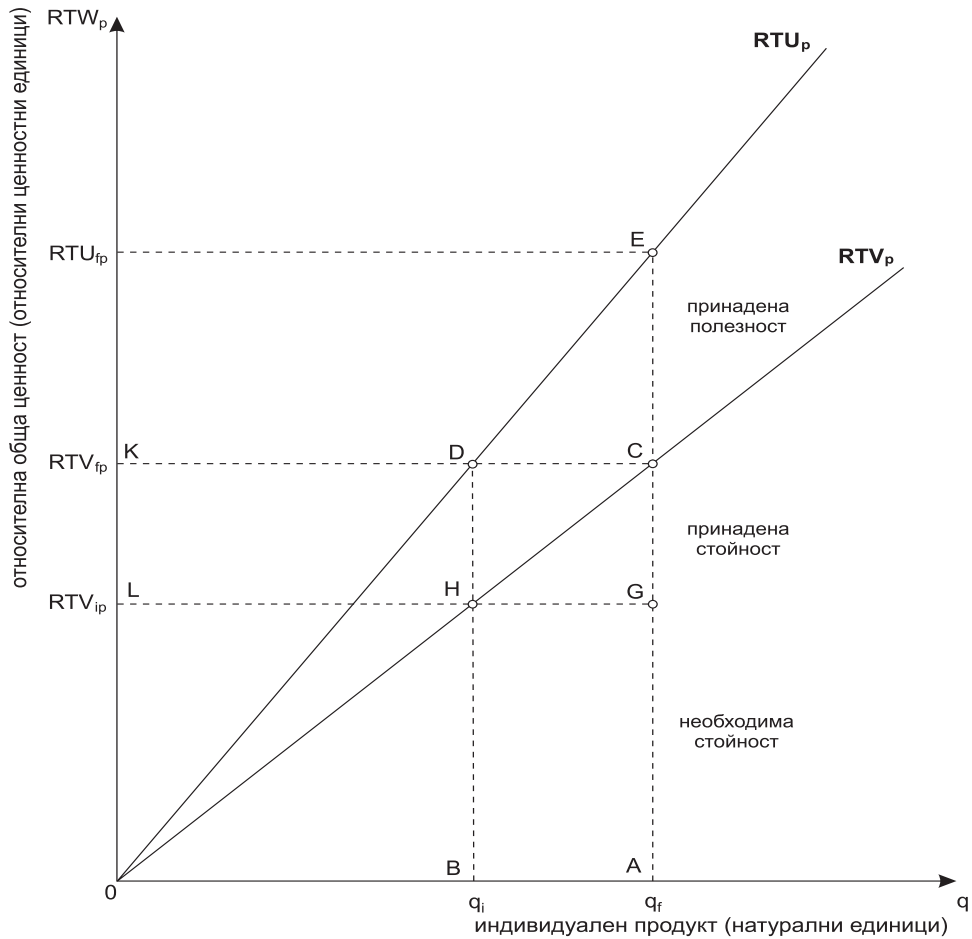
- съотношението между относителната обща полезност на пълния продукт (дължината на отсечката AE) и относителната обща полезност на необходимия продукт (дължината на отсечката BD) не е равно на съотношението между индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB);

- съотношението между относителната обща стойност на пълния продукт (дължината на отсечката AC) и относителната обща стойност на необходимия продукт (дължината на отсечката BH) не е равно на съотношението между индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB);

- съотношението между относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт (дължината на отсечката CE) и неговата относителна необходима полезност (дължината на отсечката AC) не е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB);

- съотношението между относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт (дължината на отсечката GC) и неговата относителна необходима стойност (дължината на отсечката AG) не е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB).

Причините за това са две: *първо*, кривите на относителната обща полезност RTU_p и на относителната обща стойност RTV_p не започват от координатното начало; *второ*, при RTU_p и RTV_p разглежданите зависимости са нелинейни.

Фиг. 3. Индивидуален принадлеен продукт, относителна обща принадлеена полезност и относителна обща принадлеена стойност по Карл Маркс

На фиг. 3 е направен опит да бъде построена схема на разгледаните зависимости, но като се имат предвид постановките в Марксовото икономическо учение (Маркс не борави с понятието принадлеена полезност). Типичното за К. Маркс е, че при него тези зависимости са линейни и затова RTU_p и RTV_p тук са прави линии. При това те започват от координатното начало.

Затова, ако се вземат разгледаните досега зависимости в рамките на релативистичната теория на полезността и стойността, но построени по К. Маркс, ще видим, че:

Принаден продукт, принадлежна полезност и принадлежна стойност в релативистичната теория...

- съотношението между относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт (дължината на отсечката CE) и относителната обща полезност на този продукт (дължината на отсечката AE) е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA);

- съотношението между относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт (дължината на отсечката GC) и относителната обща стойност на този продукт (дължината на отсечката AC) е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA);

- съотношението между относителната обща полезност на пълния продукт (дължината на отсечката AE) и относителната обща полезност на необходимия продукт (дължината на отсечката BD) е равно на съотношението между индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB);

- съотношението между относителната обща стойност на пълния продукт (дължината на отсечката AC) и относителната обща стойност на необходимия продукт (дължината на отсечката BH) е равно на съотношението между индивидуалния пълен продукт (дължината на отсечката OA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB);

- съотношението между относителната обща принадлежна полезност на пълния продукт (дължината на отсечката CE) и относителната необходима полезност на пълния продукт (дължината на отсечката AC) е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB);

- съотношението между относителната обща принадлежна стойност на пълния продукт (дължината на отсечката GC) и относителната необходима стойност на пълния продукт (дължината на отсечката AG) е равно на съотношението между индивидуалния принадлежен продукт (дължината на отсечката BA) и индивидуалния необходим продукт (дължината на отсечката OB).

Линейните зависимости са частен случай на нелинейните. Следователно в разглежданата област Марксовото икономическо учение е частен случай на разработената тук съвременна икономическа теория за принадлежния продукт, принадлежната полезност и принадлежната стойност. Нещо повече, както вече споменахме, тази теория е съвместима със съвременния икономикс и тя може да бъде включена в неговата микроикономическа част.

Направеният анализ по-нататък може да бъде обогатен най-малко в две направления: *първо*, като пределният анализ бъде приложен и към категориалния апарат на принадлежния продукт, принадлежната полезност и принадлежната стойност (т.е. като се въведат и понятията за пределен принадлежен продукт, пределна принадлежна полезност и пределна принадлежна стойност); *второ*, като в обхвата на производствените фактори освен труда

бъде включен и капиталът. Тогава става възможно да се разработи по-пълна микроикономическа теория за полезността и стойността (към чието създаване има отношение не само трудът, но и капиталът) и за разпределението на дохода според пределните продукти на производствените фактори в условията на свършена и на несвършена конкуренция на продуктовия (стоковия), на трудовия и на капиталовия пазар.

Теорията на ценността в австрийската школа на субективната политическа икономия

Предложената в поредицата от три статии (сп. "Икономическа мисъл", кн. 6/2004, 2/2005 и 4/2005) ингредиентна теория на ценността (чиито две разновидности са стойността и полезността) не почива върху схващанията за ценността в австрийската школа на субективната политическа икономия, а има своя напълно самостоятелна логика. За да може да направи сравнение, полезно е обаче читателят да познава и други виждания относно използването на едно или друго икономическо понятие (в по-близката или в по-далечната история на икономическата наука), в случая – вижданията за ценността на продукта (на благо).

Теорията за ценността е разработена най-напред в субективната политическа икономия. Това е теория за субективната ценност, която се изгражда върху теорията за субективната пределна полезност. *Тук ще се спрем на две постановки за ценността, които ни дава австрийската школа в субективната политическа икономия* (нейни видни представители са Карл Менгер, Фридрих фон Визер и Е. Бьом-Баверк). Според тях в основата на субективната ценност (или, което е същото, в основата на субективната оценка на индивида) стои пределната полезност. Няма различия в разбиранията на австрийската школа по това, че ценността (т.е. субективната ценност) на последната единица на дадено благо от определено негово количество (запас) е равна на пределната полезност (т.е. на субективната пределна полезност) на това благо. Съществуват обаче различия във връзка с това дали общата ценност на цялото количество от дадения вид благо е равна на общата полезност на това количество.

Според едната постановка, поддържана от Фридрих фон Визер, общата ценност на определено количество от даден вид благо е равна на произведението на неговата пределна полезност с количеството на това благо.⁶ Сега знаем, че в условията на свършена конкуренция равновесната пазарна цена на продукта е равна на неговата пределна полезност (ако се приеме, че единица полезност се измерва с една парична единица; в по-общия случай съотношението между равновесните пазарни цени на два вида продукти при свършена конкуренция е равно на съотношението между техните пределни полезности). Така че от постановката на Фр. фон Визер

⁶ *Vieser, F. Der naturliche Wert. Wien, 1889, p. 25.*

следва, че общата полезност е равна на произведението на равновесната пазарна цена с количеството на продукта и че, по-точно, максималното значение, което може да приеме пазарната цена, е субективната ценност. Но общата полезност на цялото количество на благо (това е определения интеграл от функцията на неговата пределна полезност, която е намаляваща) е по-голяма от произведението на пределната полезност с количеството на благо (разликата между тези две общи величини се нарича потребителски излишък). Ето защо при Фр. фон Визер общата ценност на цялото количество на благо е по-малка от общата полезност на това количество (като разликата помежду им е потребителският излишък). Той разглежда ценността само като форма за измерване на полезността: "Измерва се не полезността, а ценността - ценността е форма, чрез която може да бъде измерена полезността. За изчислението това представлява голямо облекчение. Да се изчисли полезността на запаса [от блага] е твърде трудно, да се изчисли ценността е много просто."⁷

Според И. Г. Блюмин постановките на Фр. фон Визер показват, че принципът на пределността носи стоков [пазарен] отпечатък [пределната полезност отговаря на равновесната пазарна цена]. "Във връзка с това полезността получава нов смисъл. Тя се отъждествява с максималната цена, която купувачът е съгласен да заплати за дадена стока."⁸ Такава постановка по-късно дава и А. Маршал. Впрочем, не случайно руският икономист-математик Н. Н. Шапошников пише следното: "... Колкото е по-висока приписваната на предмета полезност, толкова повече аз съм съгласен да дам за него. От два предмета ще дам повече за този, който има по-голяма полезност за мен. Ако имам намерение да придобия една единица от някакво благо, то моята оценка ще се определи от полезността на даденото благо; ако обаче разчитам да придобия няколко единици от даденото благо, то моята оценка ще се определи от величината на полезността на тази единица благо, която удовлетворява моите най-малки днешни потребности."⁹ При Фр. фон Визер, както и при други представители на австрийската политическа икономия, ценността на предмета (неговата субективна оценка) се определя по метода на намаляването на количеството на благо (т.е. по пътя на лишението) - от загубването на дадена единица предмет произтича неудовлетворяване на най-малката интензивна потребност или, което е същото, лишаване от пределната полезност.

Според другата постановка общата ценност на дадено количество от благо е по-голяма от произведението на това количество с пределната полезност на благо. Е. Бюм-Баверк пише: "Нашата оценка за един или друг

---

⁷ *Vieser, F.* Цит. съч., с. 32-33.

⁸ *Блюмин, И. Г.* Критика буржоазной политической экономии. Т. I. Субективная школа в буржоазной политической экономии. М., Издательство Академии наук СССР, с. 103.

⁹ *Шапошников, Н. Н.* Теория ценности и распределения. М., 1912, с. 5.

вид материални блага в едно и също време и при едни и същи условия може да бъде различна единствено в зависимост от това дали оценяваме отделни екземпляри или пък по-значителни количества от тези материални блага, възприемани като цялостна единица."¹⁰ По-компромисна позиция поддържа Г. Касел. Според него, ако от индивида зависи избора на количеството на благо, то общата ценност на това количество [на немски език се използва терминът Gesamtwert – съвкупна ценност, но буквално съвкупна стойност] е производението на количеството с пределната полезност; ако обаче пред индивида стои алтернативата или да закупи изцяло определено количество, или изцяло да се откаже от него, тогава общата ценност на това количество е сумата от пределните полезности на всички единици от него, разположени в низходящ ред на техните величини.¹¹

Същността на различието между ценност и полезност в австрийската школа (в нейната цялост) много точно ни разкрива И. Г. Блюмин: "Анализът на теорията на полезността дава възможност да се изясни причината за разрыва между ценността и полезността. Австрийците, както е известно, приписват решаващо значение на разграничението, което те правят между полезност и ценност. Според тях основният недостатък на старата теория на полезността (например Сей, Кондилиак) се заключава в това, че те поставяха знак за равенство между тези две понятия. Поради това при тях се получаваше дълбоко противоречие между теорията и действителността. Твърде полезни блага могат да имат много ниска субективна оценка. От гледна точка на австрийците субективните оценки представляват самостоятелно явление. Редът на тези оценки не се слива с реда на полезностите. *Полезността на благо се определя от най-интензивната потребност, която то е в състояние да удовлетвори. Субективната оценка се определя от най-малката потребност, която може да бъде удовлетворена с помощта на даден запас [от благо]* (к.м., К. М.) Следователно двата реда имат самостоятелно значение. Пресичане на тези два реда се извършва само в една точка. Тази точка е последният продукт, т.е. последната единица от нашия ред. За пределния продукт полезността е равна на субективната ценност. Ето защо субективната ценност се определя в крайна сметка от полезността, но е равна на нея само при изключителни условия. Затова например субективната оценка на даден фунт хляб е значително по-малка от неговата полезност; но тази субективна оценка се определя от полезността на друг фунт хляб, който би бил употребен като последен и би удовлетворил най-малката интензивна потребност."¹²

4.X.2004 г.

¹⁰ Бем-Баверк, Е. Основы теории ценности хозяйственных благ. Ленинград, 1929, с. 23.

¹¹ Cassel, G. Grundriss einer elementaren Preislehre. Zs. gesamte Staatswissenschaft, 1899, Bd. 55.

¹² Блюмин, И. Г. Цит. съч., с. 111-112.